

УДК 378.147:811.161.1'243

Алла Курінна
ORCID iD 0000-0002-6605-8606

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дидактики та методик навчання природничо-математичних
дисциплін
КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР
вул. Незалежної України, 57-А, 69035, м. Запоріжжя, Україна
e-mail: Felixsovna@i.ua

Дмитро Фролов
ORCID iD 0000-0002-4539-9903

кандидат сільськогосподарських наук, старший викладач
кафедри дидактики та методик навчання природничо-математичних дисциплін
КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР
вул. Незалежної України, 57-А, 69035 м. Запоріжжя, Україна
e-mail: f0968279387@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК СКЛАДНИК СУЧАСНОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ

У статті розглядаються основні аспекти формування екологічної свідомості успішної особистості в умовах дошкільної, шкільної та позашкільної освіти. Оскільки формування базових ціннісних орієнтацій припадає на період дошкільної та шкільної освіти, вбачається актуальним розвиток у дитини екологічної свідомості як однієї із головних компонентів успішної особистості.

Крім цього, важливу роль відіграють позашкільні заклади та родинне середовище, зокрема батьківські моделі комунікативно-діяльної поведінки, які слугують готовими прикладами поведінки для особистостей в період їх формування. Шкільний курс природничих та гуманітарних дисциплін допомагає учням усвідомити значення природи для суспільства, зрозуміти, що природа – основне джерело задоволення життєвих й духовних потреб людини, усвідомити необхідність відповідального ставлення до неї.

У статті автори звертають увагу на розвиток ціннісних орієнтацій успішної особистості засобами екологічного виховання: набуття школярами досвіду правильно, критично оцінювати свою поведінку в природі, вчинки інших людей, обирати лінію чи модель комунікативно-діяльної поведінки, що відповідає законам Людства, Природи та Суспільства.

Ключові слова: формування, успішна особистість, екологічна свідомість, освіта, екологічна освіта, виховання, екологічна особистість, екологія слова.

Вступ. Сучасний стан оточуючого середовища в цілому світі спонукає до швидкої зміни поведінки людини та її ціннісних орієнтирів у цілому. Людина в сучасному світі повинна навчитися дотримуватись законів природи, змінити своє споживче ставлення до неї на визнання її самоцінності. Саме сучасний стан відносин в системі «Людина-Природа» досить повно описують екологічні закони відомого американського еколога Баррі Коммонер. У 1974 р він висловив песимістичну думку: «Якщо ми хочемо вижити, ми маємо зрозуміти причину катастрофи, що наближається». Закони екології він сформулював у вигляді чотирьох афоризмів:

- усе пов'язано з усім – це твердження повторює відоме діалектичне положення про загальний зв'язок речей і явищ;
- усе має кудись подітися – це неформальне перефразування фундаментального фізичного закону збереження матерії;
- природа знає краще – це положення розпадається на дві відносно незалежні тези: перша пов'язується з гаслом «назад до природи»; друга – із закликом до обережності у спілкуванні з нею;
- ніщо не дається дарма – цей екологічний закон нібито «об'єднує» три попередні (Основи екології, 2012).

Таким чином, з одного боку, повинні бути враховані інтереси людей та їх бажання створити собі прийнятні умови існування, з іншого – людські потреби слід обмежити рамками природних законів. Щоб реалізувати ці принципи на практиці, в повсякденному житті суспільству потрібні люди з екологічною свідомістю. Протягом віків свідомість вивчають багато наук (філософія, соціологія, психологія, мовознавство, педагогіка, кібернетика, інформатика тощо) та точаться суперечки щодо її сутності. Але незважаючи на розбіжність наукових думок, усі філософи згодні, що свідомість – це реальність, і вона відіграє величезну роль у житті людини та суспільства в цілому. Саме тому в усьому світі в останній час проблема

формування екологічній свідомості в сучасній освіті та вихованні набирає все більшої ваги й визначає **актуальність** запропонованої статті.

Традиційно під екологічною свідомістю розуміють певне психічне утворення (частину свідомості), пов'язане з ставленням «Людина-Природа». Однак єдиного тлумачення і цієї категорії немає. Існують принаймні три підходи до її визначення, в яких екологічною свідомістю є :

- науково-практичне відображення зв'язку людини та суспільства з теперішнім і майбутнім навколишнім середовищем, необхідність гармонізації відносин між ними;
- «...звичайна буденна людська свідомість, змістовно спрямована екологічними сенсами» (Скребець В.);
- сукупність екологічних уявлень, ставлень до природи, стратегій і технологій взаємодії з нею (Дерябо С., Ясвін В, Панов В.).

На думку Дерябо С., Зверева І., Ліхачова Б., Панова В., Ясвіна В., проблема формування нового типу екологічної свідомості потребує нової парадигми екологічної освіти, що спиратиметься на відповідну екологічну базу (екологічне мислення, екологічні знання, екологічне просвітництво, екологічна культура тощо), яку вивчають відомі іноземні та вітчизняні вчені (Анісімова Т., Гавриленко О., Залеська Ю., Зверева І., Хусаїнов З., Олійник Я., Шищенко П. тощо). Незважаючи на достатню кількість робіт щодо визначення поняття екологічної свідомості та оперування ним у різних сферах людського буття, процеси формування екологічної свідомості як складової гармонійної успішної особистості в контексті освіти на різних рівнях досі залишаються мало вивченими.

Саме тому автори статті ставлять за **мету** розглянути основні аспекти формування екологічної свідомості успішної особистості як невід'ємної складової сучасної системи освіти та виховання.

Розглянемо базові аспекти формування екологічної свідомості успішної особистості з урахуванням викликів часу. Співставлення екологічна освіта та екологічне виховання відіграє провідну роль у формуванні такої інтегративної якості особистості як екологічна культура. Екологічна культура формується в Курінна А., Фролов Д., 2019

системі неперервної екологічної освіти та виховання, основними ланками якої є: сім'я, дошкільні заклади, заклади шкільної освіти, позашкільні виховні заклади, засоби масової інформації. Формуючи екологічну культуру особистості необхідно враховувати особливість кожного структурного компонента освітнього простору, а також специфіку їх взаємозв'язків і взаємодії при керуванні цим процесом. Екологічна освіта та виховання не обмежуються уроками, лекціями, заняттями, темами і навіть навчальними роками, а здійснюються постійно на всіх ступенях освіти, лише дещо змінюючи свою специфіку (Хусаїнов, 2005).

Екологічна освіта – це неперервний процес виховання, освіти, самоосвіти та розвитку особистості, направлений на формування норм морально-етичної поведінки людей.

Екологічна освіта характеризується:

- історичністю – продовжує те, що інстинктивно закріплено та культурно продовжено;
- адаптивністю – підтримує адаптацію суспільства до природи;
- неперервністю;
- загальнолюдським значенням (Анісімова, 2002).

Екологічне виховання формує відповідальне ставлення навчаючих до людини як біологічно-природної істоти, до природи, як середовища мешкання біологічних об'єктів, до діяльності за її охороною та збереженням в недоторканому вигляді.

В процесі виховання важливо враховувати три основні компоненти:

- інтелектуальний (екологічні знання та інтелектуальні уміння світоглядного порядку);
- особистісній (мотивація, ставлення та оцінки);
- внутрішньої готовності (бажання, наміри, потреби реалізувати свої позиції в природоохоронній діяльності) (Хусаїнов, 2005).

Метою екологічної освіти та виховання є формування відповідального ставлення до природного середовищу на основі істинних та глибоких знань про нього. Процес екологічної освіти і виховання відбувається за декілька етапів.

На першому етапі відбувається засвоєння екологічних знань та ціннісних орієнтацій (на рівні фактів, уявлень, ідей, законів, правил тощо), а також навичок та вмінь інтелектуального, практичного і поведінкового характеру.

На другому етапі здобувач освіти оперує отриманими знаннями, навичками в навчально-виховних ігрових ситуаціях: на семінарах, диспутах, конференціях, сюжетно-рольових іграх, екскурсіях.

На цьому етапі здійснюється висування екологічних проблем, гіпотез, накопичується досвід оцінок екологічній ситуації та прийняття рішень, виповнюються інтелектуальні, практичні операції в реальній дійсності.

Третій етап характеризується використанням екологічних знань, умінь, навичок, розвитком емоційно-вольових якостей в реальних ситуаціях з розробки природоохоронних проектів, у організаційній роботі, у процесі відпочинку на природі чи в побутових умовах.

Екологізація освіти несе в собі відповідні педагогічні функції:

- сприяє становленню та розвитку єдиної картини світу в уяві дитини;
- є суттєвим компонентом гуманізації та гуманітаризації шкільної освіти, оскільки розглядає діяльність людства з позиції тієї користі (в широкому сенсі), яку ця діяльність несе окремій людині;
- формує загальноосвітні та загальнолюдські вміння прогнозувати свою діяльність та діяльність інших людей чи колективу;
- розширює спроможності морально-етичного виховання в процесі навчання;
- дозволяє розкривати соціальну сутність освіти в цілому (Основи екології, 2012).

У системі екологічної освіти закладені наступні принципи: гуманізація, науковість, інтеграція, неперервність, систематичність та взаємопов'язаність розкриття глобальних, регіональних чи локальних аспектів екології.

У світовій та вітчизняній практиці розглядаються три можливі моделі екологічної освіти:

1. Однопредметна – вводиться інтегрована навчальна дисципліна екологічної спрямованості.

2. Багатопредметна – здійснюється шляхом екологізації традиційних навчальних курсів та дисциплін.

3. Змішана – впроваджується новий курс екологічної спрямованості з одночасною екологізацією традиційних навчальних предметів.

Більшість загальноосвітніх установ віддають перевагу змішаній моделі, реалізація якої вимагає розробки змісту навчального курсу «Екологія», екологізації традиційних навчальних предметів, а також розробці серії практикумів щодо дослідження навколишнього середовища.

Сьогодні більшість учених та педагогів-практиків визначають ціль екологічної освіти та виховання у формуванні екологічної культури особистості та суспільства в цілому. В науковій літературі формування екологічної культури особистості розглядається як культура відносин людини до природи, іншим людям та самого до себе.

З точки зору психологів, ставлення до навколишнього середовища формується в процесі взаємодії емоційної, інтелектуальної та вольової сфер психіки людини. Тільки в цьому випадку утворюється система психологічних установок особистості. Таким чином, реалізація задач екологічної освіти вимагає перегляду не тільки змісту освіти, але й її форм та методів. Необхідно віддавати перевагу таким методам, формам та методичним прийомам навчання, які будуть:

- стимулювати навчаючих до постійного поповнення знань про навколишнє середовище;
- сприяти розвитку творчого мислення, вмінню передбачати наслідки природничо-трансформуючої діяльності людини;
- забезпечувати розвиток дослідницьких навичок та вмінь, вчити приймати адекватні рішення та здобувати нові знання;
- спонукати навчаючих до практичної діяльності щодо вирішення проблем навколишнього середовища місцевого та регіонального значення («Цілі сталого розвитку», дата звернення: 14.01.2019).

Виховуючи дітей, педагоги повинні звертати особливу увагу на наступні питання:

- розуміння того, що не можна знищувати те, що ми не можемо відновити;
- формування у дітей бажання зберегти навколишнє середовище, усвідомлення ними взаємозв'язку між особистісними діями і станом навколишнього середовища (наприклад: якщо я викину сміття в річку, вода забрудниться та рибі буде погано жити);
- засвоєння основ екологічної безпеки;
- засвоєння першочергових відомостей про раціональне використання природних ресурсів на прикладі використання води або енергії в побуті;
- формування навичок екологічно грамотного та безпечного поводження в повсякденному житті та побуті;
- розуміння самоцінності природи;
- розуміння дитини себе як невід'ємної частинки у природі;
- виховання в неї поважного ставлення до всіх без винятку видів, не залежно від симпатій чи антипатій;
- формування емоційно-позитивного ставлення до навколишнього світу, вміння бачити його красу та неповторність;
- розуміння того, що в природі все взаємопов'язано і порушення одних зв'язків призводить інші непередбачувані зміни, відбувається щось на зразок «ланцюгової реакції» або ефекту метелика, принцип у природничих науках, що позначає властивість деяких хаотичних систем (Лоренц, дата звернення : 14.01.2019).

Незначний вплив на систему може мати великі й непередбачувані ефекти де-небудь в іншому місці й в інший час.

Структура системи загального комплексного неперервного екологічного виховання та освіти може бути представлена наступними основними взаємопов'язаними ланками:

- дошкільне екологічне виховання в сім'ї чи у спеціалізованих виховних закладах;
- шкільне екологічне навчання та виховання, позашкільні виховні заклади;
- екологічне навчання спеціалістів середньої ланки (підготовка в коледжах та навчальних закладах професійно-технічної (професійної) освіти);

- екологічна освіта у вищій школі, а також екологічна підготовка педагогічних та наукових кадрів;
- неформальне екологічне виховання та освіта, самоосвіта дітей та дорослих (Основи екології, 2012).

У системі безперервної освіти дошкільне виховання є першою ланкою початку формування екологічної свідомості особистості. На цьому рівні в дошкільнят відбувається формування навичок гігієнічної спрямованості, набуття найпростіших практичних навичок, усвідомлення проблем навколишнього середовища; закладається основа свідомого ставлення до природи; накопичуються яскраві емоційні враження, які надовго, а часом і на все життя, залишаються в пам'яті людини.

На цьому рівні необхідно вирішити принаймні три завдання:

- довести дітям, що в природі все взаємопов'язано;
- допомогти дітям зрозуміти, чому так важливі природні зв'язки: тому що порушення їх призводить до негативних наслідків, які впливають потім безпосередньо на людину та соціум в цілому; розуміння цих зв'язків дозволяє раціонально та дбайливо використовувати природні ресурси;
- допомогти дітям навчитися формувати свою екологічну модель поведінки (Ясвін, 2000).

Саме на етапі дошкільного виховання дитина отримує емоційні враження про природу, накопичує уявлення про різні форми життя, тобто у неї формуються перші основи екологічного мислення, свідомості, закладаються початкові елементи екологічної культури. Якими б не були освітні концепції чи програми, що використовує вихователь, він завжди повинен навчати бережливому ставленню до природи свого краю, своєї Батьківщини.

Центральною ланкою екологічної освіти та виховання є школа. Шкільний курс природничих дисциплін допомагає учням усвідомити значення природи для суспільства; зрозуміти, що природа – основне джерело задоволення життєвих й духовних потреб людини; переконатися у необхідності відповідального ставлення до неї. Розвитку ціннісних орієнтацій сприяє виконання учнями практичних робіт.

Для екологічного виховання важливе значення мають роботи на місцевості, передбачені програмою навчання, щодо оцінки характеру впливу людини на оточуюче середовище. Таким чином, у школярів набувається звичка правильно, критично оцінювати свою поведінку в природі, вчинки інших людей; обрати лінію чи модель поведінки, що відповідає законам природи та суспільства. Знання та дотримання учнями правил поведінки на природі під час екскурсії, туристичних й краєзнавчих походів свідчать про ступінь сформованості їхнього морального обліку.

У початкових класах заохочується інтерес дітей до природи; повідомляються первинні знання щодо екосистем, взаємовпливу людини та природи, природних ресурсів; відбувається закріплення й розвиток знань відносно навколишнього й соціального середовища, які отримали учні у сім'ї та дошкільному навчальному закладі. Навчання ведеться систематично та послідовно з обов'язковим зверненням до мистецтва та художньої літератури. В цьому віці формуються основи екологічної культури, цілісного уявлення про природу, наукового ставлення до природного середовища; усвідомлюється необхідність її охорони; засвоюються норми поведінки в навколишньому середовищі та набуваються найпростіші екологічні навички.

Кожна дисципліна, що вивчається в початковій школі (рідна мова, образотворче мистецтво, музика, трудове виховання тощо), по-новому розкриває природничий матеріал, розвиває навички біоетичного спілкування з природними об'єктами.

У середній школі головну роль в екологічній освіті відводять предметам природничого циклу. Крім цього, повинна здійснюватися екологізація всіх навчальних дисциплін – привнесення в практику конкретної дисципліни різноманітних елементів екологічного підходу, що, в першу чергу, орієнтуються на дослідження та відображення відносин й взаємовпливу організмів, зокрема людини та навколишнього середовища. Шляхом екологізації навчальних дисциплін в учнів можна сформувати узагальнене та цілісне уявлення про сутність екологічних проблем, екологічної культури (Хома, & Ліба, 2018).

Так, дисципліни гуманітарного циклу («Мова», «Література», «Риторика», «Красномовство» тощо), виховують духовно-моральну культуру екологічної

Курінна А., Фролов Д., 2019

особистості засобами мистецтва слова, екології слова. Наприклад, підготовка публічних виступів школярів щодо участі у Міжрегіональному конкурсі ораторського мистецтва, який триває в Запорізькій області протягом 12 років та розрахований на всі категорії здобувачів освіти: від вихованців дошкільних закладів освіти до старшокласників та студентів.

Наводимо приклади текстів публічних виступів здобувачів освіти.

Людина – частина природи

Уявіть собі теплий сонячний день. Сонце посилає нам свої промені, які як шовк, залишають відчуття чогось справжнього природного на тілі. Навколо нас чутний заспокійливий звук шелесту листя на деревах. Несподівано величезний птах пролітає над головою, і секундна тінь дає можливість розгледіти всю граціозність польоту. З боку лісу доноситься шум звірів, які, не жаліючи своїх сил, мчаться до лісу. І ми розуміємо, що ось він рай. Але ж ні, це лише природа нашої планети. Ми просто продовжуємо насолоджуватися цим чарівним моментом.

Проте раптом небо набуло темно-синього кольору. Тварини починають ховатися, птахи намагаються відлетіти далі від цієї Чорної Дири, яка немов хоче поглинути все на своєму шляху. А ми стоїмо і нічого не можемо зробити; просто сподіваємося, що це сон. Але насправді, це майбутнє нашої планети, якщо ми не перестанемо руйнувати природу. Головна проблема в тому, що без природи ми ніхто. Тому, стоячи там, ми починаємо кричати, намагаючись зупинити все, але про це потрібно було б думати раніше, коли зводили високі хмарочоси, немов змагаючись з кимось. Ми не замислювалися про наслідки, ми думали про зручне для нас життя, яке зрушило цінність природи на дрібце.

І зараз, навіть коли ми розуміємо це, нічого не міняється, а тільки стає гірше. А що буде далі, коли буде знищена величезна частина природи?

Замисліться зараз, адже ще є час все виправити.

(Кісіль Лілія, учениця 9-го класу, Запорізька гімназія № 11, м. Запоріжжя, дипломант Міжрегіонального конкурсу ораторського мистецтва «Заговори, щоб я тебе побачив»)

Структура освітніх програм гуманітарних дисциплін може бути побудована за блочно-модульним принципом, що дозволить спроектувати навчальний план з екологічною домінантою, з урахуванням формування екологічної свідомості учня у процесі моделювання його власної мовленнєвої діяльності. Наведемо приклад фрагменту уроку російської мови за діючою програмою загальноосвітньої школи з російською мовою навчання (9 клас).

Людина і природа

Опорні слова: природа, екологія, прогрес.

I. Прочитайте виразно текст. Випишіть виділені слова, позначте в них вивчені орфограми. Поясніть значення одного з виділених слів (на вибір).

*Вивчати **природу** – це означає вивчати світ, що оточує нас: камені, рослини, тварин, зірки, клімат і, звичайно, самих себе, адже людина є частиною природи. І сьогодні з нами поряд незліченні маленькі загадки життя. Наприклад, чи зможе хто-небудь пояснити, яким чином сонечка збираються разом у великий рій восени?*

*Чарлз Дарвін – найбільший натураліст, творець теорії **еволюції**, одного разу, гуляючи в саду, побачив черв'яка, що вилазить із землі. Мільйони людей дивилися на черв'яка, і в них не ворухнулося жодної думки, за виключенням хіба тій, що ця малоприємна істота придатна для рибного лову. А Дарвін був допитливий. Він став вивчати черв'яка. На свій подив, він дійшов висновку, що земляний черв'як має виключно велике значення для родючості ґрунту. Розпушуючи Ґрунь, він сприяє проникненню в нього повітря і бактерій, що зв'язують азот, без яких **життєдіяльність** рослин була б сильно обмежена. Дарвін додумався до цього, спостерігаючи за черв'яком у себе в саду. Багато натуралістів розпочали свої дослідження з дитячих років. Не все, що вивчають природу, мають можливість стати професіоналами. Вони стають **натуралістами-любителями**. Але вклад їх в науку незаперечний (В. Браун).*

II. Складіть текст публічного виступу на телебаченні у передачі «Людина і природа» на одну із запропонованих тем: «Проблеми екології і ми», «Охорона природи».

III. Уявіть, що ви літературний критик. Напишіть рецензію на казку, яку написала учениця 9-го класу.

Улюблена казка з продовженням

У деякому царстві, в деякій державі з середнім рівнем економічного розвитку життя – зросло дерево. Пам'ятали ще мудрі старці, що сидять на лавочці перед домівкою, ті часи славні, коли цвіло й зеленіло дерево це на радість людові простому, виділяючи в атмосферу кисень.

*Але не дримало Зле: виліз із пекла трішечки підсмажений полум'ям інквізиції, а все ж не зламаній духом, Технічний **Прогрес**, і, поглянув на всі чотири сторони, пустив по світу свої щупальця. Куди б не присмоктував до Матері-Сирої Землі ці кінцівки – всюди зростали, як гриби після дощу, заводи і фабрики. І зрадив народ, бо робили ці підприємства такі блага, про які й марити люди не мали можливості. Але не раділа Мати-Сира Земля, бо отруювали заводи її смертельними відходами хімічної промисловості.*

І синій купол небес забарвився блідо-жовтим, а вода в річках втратила кришталеву зіркість від бруду впереміш з холерною паличкою.

Дерево, що колись зеленіло, пожовтіло, захворіло, а після й зовсім почало сохнути – бо корені його пили з отруєної землі, і небо в скорботі великій проливало на нього горючі сльози кислотних дощів.

Що ж створив ти, рід людський? Не шкода тобі землі, що виростила і вигодувала?

Дерево полийте... Вельмишановні пани.

Казка казкою, а рослина у дворі – поки ще жива.

*(Марина Котлярова, ЗБЛ №99 м. Запорозжя, дипломант
Міжрегіонального конкурсу ораторського мистецтва
«Заговори, щоб я тебе побачив»)*

Для того, щоб освітній простір став засобом формування екологічної свідомості особистості, необхідно зробити його особистісно значущим для дитини не тільки в умовах дошкільної, шкільної, але й позашкільної освіти. Позашкільне екологічне навчання проводиться в еколого-натуралістичних центрах, Палацах дітей та юнацтва, Будинках дитячої творчості, станціях юних натуралістів. У цих закладах пропонують більш різноманітні форми екологічної освіти і виховання, ніж у школі. Слід пам'ятати про те, що спеціально організований педагогічний простір повинен піддаватися й впливу особистості. В цьому випадку проявлятиметься активна позиція учня як суб'єкта свого життєвого простору – тієї частини навколишньої (природної і соціальної) дійсності, яка знаходиться у безпосередній взаємодії з ним. Успішна особистість, що формується, а далі розвивається протягом всього життя з урахуванням безперервної екологічної освіти, повинна усвідомлювати, що проявляючи зовнішню активність, вона тим самим перетворює довкілля, яке, у свою чергу, теж впливає на неї. Саме це і складає основу динамічної взаємодії людини і місця її існування, екології слова та екології вчинку.

Висновки. Вище викладений матеріал свідчить, що екологічна свідомість сучасної успішної особистості формується в системі освіти впродовж всього періоду навчання: від закладів дошкільної освіти до професійної та вищої. Саме початкова та середня школа формують екологічну свідомість як складову частину гармонійної та успішної особистості. Крім цього, важливу роль у процесі формування екологічної свідомості відіграють позашкільні заклади та родинне середовище,

зокрема батьківські комунікативно-діяльнісні моделі поведінки, які слугують готовими прикладами щодо її продуктивного та позитивного становлення.

Перспективи подальших досліджень полягають у пошуках шляхів формування екологічної свідомості успішної особистості на вищих щаблях освіти, через розуміння стратегії сталого розвитку та досягнення 17 глобальних цілей тисячоліття («Цілі сталого розвитку», дата звернення : 14.01.2019).

Література

- Анисимова Т.В. Становление экологической культуры будущего учителя в учебно-воспитательном процессе в вузе : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Москва, 2002. 143 с.
- Лоренц Е. Эффект метелика (математика). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82_%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0_\(%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82_%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0_(%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0)) (дата звернення : 14.01.2019).
- Основи екології : Підручник / Олійник Я.Б., Шищенко П.Г., Гавриленко О.П. К. : Знання, 2012. 558 с.
- Хома О., Ліба О. Формування компетентностей у молодших школярів в контексті сучасних освітніх реформ. *Освітнологічний дискурс*. 2018. № 1-2 (20-21). С. 291-302. doi: <http://dx.doi.org/10.28925/2312-5829.2018.1-2.9123>.
- Хусаинов З.А. Основы формирования экологической культуры учащихся. *Инновации в образовании*. 2005. №2. С. 66-72.
- Цілі сталого розвитку : представництво ООН в Україні. URL: <http://sdg.org.ua/ua/> (дата звернення : 14.01.2019).
- Ясвин В.А. Психологическое моделирование образовательных сред. *Психологический журнал*. 2000. ТОМ 21, № 4. С. 79-88.

References

- Anisimova, T.V. (2002), Stanovlenie ekologicheskoy kulturyi budushego uchitelya v uchebno-vozpitateľnom protsesse v vuze : dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.01. Moskva. 143 s.
- Lorents, E. Efekt metelika (matematika). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Efekt_metelika_\(matematika\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Efekt_metelika_(matematika)) (data zvernennya : 14.01.2019).
- Osnovi ekologiiyi : Pidruchnik / Oliynik Ya.B., Shischenko P.G., Gavrilenko O.P. K. : Znannya. 558 s.
- Homa, O., Liba O. (2018), Formuvannya kompetentnostey u molodshih shkolyariv v kontekstI suchasnih osvItnih reform. OsvItologIchniy diskurs. 2018. №1-2 (20-21). S. 291-302. doi: <http://dx.doi.org/10.28925/2312-5829.2018.1-2.9123>.
- Husainov, Z.A. (2005), Osnovy formirovaniya ekologicheskoy kulturyi uchaschihsya. Innovatsii v obrazovanii. №2. S. 66-72.

TsIII stalogo rozvitku : predstavnitstvo OON v UkraYinI. URL: <http://sdg.org.ua/ua/> (data zvernennya : 14.01.2019).

Yasvin, V.A. (2000), Psihologicheskoe modelirovanie obrazovatelnyih sred. Psihologicheskii zhurnal. TOM 21, № 4. S. 79-88.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ УСПЕШНОЙ ЛИЧНОСТИ КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Алла Куринная, кандидат педагогических наук, доцент, кафедра дидактики и методик обучения естественно-математическим дисциплинам, КУ «Запорожский областной институт последипломного педагогического образования» ЗОС, ул. Независимой Украины, дом 57-А, 69035, г. Запорожье, Украина, e-mail: Felixsovna@i.ua

Дмитрий Фролов, кандидат сельскохозяйственных наук, старший преподаватель кафедры дидактики и методик обучения естественно-математическим дисциплинам КУ «Запорожский областной институт последипломного педагогического образования» ЗОС, ул. Независимой Украины, 57-А, 69035 м. Запорожье, Украина e-mail: f0968279387@gmail.com

В статье раскрыты основные аспекты формирования экологического сознания успешной личности в условиях дошкольного, школьного и внешкольного образования. Поскольку формирование базовых ценностных ориентаций приходится на период дошкольного и школьного образования, видится актуальным развитие у ребенка экологического сознания, как одного из главных компонентов успешной личности.

Кроме этого, важную роль играют внешкольные заведения и семейная среда, в частности, родительские модели коммуникативно-деятельностного поведения, которые служат готовыми примерами поведения для личностей в период их формирования. Школьный курс естественных и гуманитарных дисциплин помогает ученикам осознать значение природы для общества, понять, что природа – основной источник удовлетворения жизненных и духовных потребностей человека, осознать необходимость ответственного отношения к ней.

В статье авторы обращают внимание на развитие ценностных ориентаций успешной личности средствами экологического воспитания: приобретение школьниками опыта правильно, критически оценивать свое поведение в природе, поступки других людей, избирать линию или модель коммуникативно-деятельностного поведения, которое отвечает законам Человечества, Природы и Общества.

Ключевые слова: формирование, успешная личность, экологическое сознание, образование, экологическое образование, воспитание, экологическая личность, экология слова.

FORMING OF ECOLOGICAL CONSCIOUSNESS

FORMING OF ECOLOGICAL CONSCIOUSNESS OF SUCCESSFUL PERSONALITY AS COMPONENT PART OF MODERN EDUCATION AND TRAINING

Alla Kurinaya

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate professor of Department of Didactics and Methodologies of Educating of Naturally-Mathematical Disciplines, CE «Zaporizhskiy Regional Institute of the Postgraduate Pedagogic Education»

ZRS,

57-A, Nezalezhnoi Ukrainy St, Zaporizhzhia, Ukraine 69035,

e-mail: Felixsovna@i.ua

Dmitriy Frolov

Candidate of Agricultural Sciences, Senior teacher of Department of Didactics and Methodologies of Educating of Naturally-Mathematical Disciplines, CE « Zaporizhskiy Regional Institute of the Postgraduate Pedagogic Education»

ZRS,

57-A, Nezalezhnoi Ukrainy St, Zaporizhzhia, Ukraine 69035,

e-mail: f0968279387@gmail.com

In the articles the authors exposed basic aspects of ecological consciousness forming of successful personality in the conditions of preschool, school and out-of-school education. As forming of the base valued orientations is on the period of preschool and school education development is seen actual for the child of ecological consciousness, as one of main components of successful personality. Except this, an important role is played by out-of-school establishments and domestic environment, in particular paternal models of behavior, that serve as the prepared examples of behavior for personalities in the period of their forming. School course of natural disciplines, helps students to realize the value of nature for society, to understand that nature is a basic source of satisfaction of vital and spiritual necessities of the mankind, to realize the necessity of responsible attitude toward it. Implementation assists in the development of the valued orientations the students of practical works, that have an estimating aspect.

In the article authors pay attention to development of the valued orientations personality facilities of ecological education: acquisition by the schoolchildren of experience correctly, critically to estimate the behavior in the wild, acts of other people, elect a line or model of communicative activity behavior, that answers the laws of Humanity, Nature and Society.

The higher expounded material testifies that ecological to the competence of modern successful personality formed in the system of education in continue all period of studies from establishments of preschool, secondary, professional and higher education. Exactly initial and middle school must form an ecological competence as component part of harmonious and successful personality. As exactly, in the period of preschool and school education is on forming of integral personality. Except it, an important role, forming of ecological consciousness is played by out-of-school establishments and domestic

environment in particular paternal models of behavior, that serve as the prepared examples of behavior exactly for personalities, in the period of their forming.

Key words: *forming, successful personality, ecological consciousness, education, ecological education, ecological personality, ecology of word.*